

2. Project of the concept of pedagogical education development [Electronic resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/ru/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
3. New Ukrainian School [Electronic Resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Sukhovirsky O. V. Preparation of the future teacher of elementary school to the use of information technologies: Diss ... Candidate. ped Sciences: 13.00.04 / Institute of pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine / O. V. Sukhovirsky. – Kyiv, 2005. – 303 p.

Андрієвська В. М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій

В статті автор розглядає актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Вияснено, що сьогодні Концепція нової української школи та Концепція розвитку педагогічного образования виставляють нові завдання в системі шкільного образования, задають новий вектор підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Процес підготовки спеціалістів нового рівня розглядаємо як реакцію на об'єктивні тенденції трансформації початкової школи в умовах її інформатизації. Визначено основні етапи процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій, а саме: базовий, основний та продуктивно-корекційний етапи. Охарактеризовано сутність та конкретизовано зміст кожного з етапів підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: етапи підготовки, майбутній вчитель початкової школи, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Andriiivska V. M. Training of future primary school teachers to use ICTs

In the article the author considers actual problems of training of future primary school teachers to use ICTs. It is revealed that today the Concept of the new Ukrainian school and the Concept of the development of pedagogical education put forward new tasks for the system of school education, ask a new vector for the preparation of the future teacher of elementary school. The process of training specialists of a new quality is seen as a reaction to the objective tendencies of the transformation of the elementary school in the conditions of its informatization. The main phases of the process of training of future primary school teachers to use ICTs in professional and pedagogical activity – basic, main and productive-correctional stages are determined. The essence and specificity of the content of each of the stages of training of future primary school teachers to use ICTs are highlighted.

Key words: phases of training, future primary school teachers, information and communication technologies (ICT).

УДК 377.3 (430) : 614.253.2

Бідюк Н. М., Олеськова Г. Г.

**РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ
ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО ДЕРЖАВНОГО ВИЗНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СЕСТРИНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ В НІМЕЧЧИНІ**

У статті здійснено ретроспективний аналіз становлення медсестринської освіти Німеччини від середньовіччя до державного визнання діяльності сестринського персоналу. Описуються перші спроби регламентації медсестринського догляду як професії, створення перших сестринських шкіл та підручників з догляду за хворими. Значна увага приділяється видатним особам в історії догляду і освіти сестринського персоналу, в тому числі тих, які розглядали сестринський догляд як науку. На підставі аналізу джерел зроблено висновок, що ХІХ століття в Німеччині можна розглядати як початок становлення фахової підготовки сестринського персоналу, а першу половину ХХ століття – як початок законодавчих ініціатив щодо нормативно-правового забезпечення фахової підготовки сестринського персоналу Німеччини.

Ключові слова: державне визнання, медсестринська освіта, ретроспектива, сестринський персонал.

Історія медсестринського догляду та медсестринської освіти в Німеччині має дуже глибокі корені. Розпочнемо їх розгляд із середньовіччя, коли такий догляд здійснювався в монастирських шпиталях (Klosterhospitaler) та шпиталях лицарських орденів (Hospitalerder Ritterorden), де ченці доглядали за паломниками та бідними людьми, здійснюючи християнську місію милосердя. Такими, наприклад, були монахи бенедиктинського ордену (Benediktinerorden), заснованого Бенедиктом Нурсійським (Benedikt von Nursia) (480–547). Лікарем і доглядальником в той час була одна людина, не було поділу на різні професії. Також в ХІІ ст. у Німеччині розвивалися будинки Святого Духа, члени якого присвятили себе догляду за хворими. Перший німецький Гайліґ Гайст Шпиталь (Heilig Geist Spital) був побудований в 1204 році у Бранденбурзі [6; 24; 27].

Як правило, догляд у монастирях був спочатку суто чоловічою справою, але з часом це змінилось у зв'язку з тим, що жіноцтво все активніше брало участь у догляді, наприклад, в акушерстві. Тому, розгляда-

ючи походження слова (Kranken-) «Schwester», можна припустити, що його історичні корені – це «Schwester in Gott», або «вірна Богові сестра» [3; 27].

Насамперед, до таких сестер можна віднести одну з найвидатніших жінок середньовіччя – Гільдегарду Бінгенську (Hildegard von Bingen) (1098–1179), німецьку черницю, настоятельку-ігуменю зведеного під її керівництвом бенедиктинського монастиря Рупертсберг (Kloster Rupertsberg), канонізовану як святу в 2012 році. Автор книг, духовних віршів, пісень, праць з природознавства та медицини, вона є засновником так званої «Гільдегардської медицини» («Hildegard Medicine»), значення якої актуальне і понині [22].

Особливий інтерес дослідники виявляють також до святої Єлизавети Тюринзької (St. Elisabeth von Thüringen) (1207–1231), яка в 1226 році побудувала шпиталь біля підніжжя Вартбурга, в якому сама особисто багато працювала. У 1235 році вона була канонізована, а на її честь була заснована католицька громада «єлизаветинок». У наш час багато церков, монастирів та лікарень в усьому світі носять ім'я святої Єлизавети [15].

Ясна річ, що з плином часу урбанізація середньовіччя призвела до неспроможності здійснення в монастирських шпиталях та шпиталях лицарських орденів догляду за бідними, літніми та хворими людьми, що потребувало організації лікарень у містах. Погодьмося, що вирішальними імпульсами для становлення медицини стало заснування університетів в XIII ст. [3].

Оскільки жінки не мали доступу до навчання в університетах, вони почали присвячувати себе фітотерапії, народній медицині та догляду. Таким чином, уже в середньовіччі відбулося розмежування медицини і догляду. Відтак чоловіки ставали лікарями, а жінки були відповідальними за догляд [3; 28].

Упродовж XVIII ст. на додаток до існуючих шпиталів (Hospitäler), які перетворились на притулки для бідних та людей похилого віку, почали розвиватись перші лікарні (Krankenhäuser), в яких лікували тільки пацієнтів з гострими захворюваннями. При цьому великий дефіцит сестринського персоналу, який прийшов з найбідніших верств населення, долався так званою «системою оплачуваного догляду» («Lohnwarsystem»).

Але за період кінця XII – початку XIX ст., зокрема, пруськими Медичними нормами (Medizinalordnungen) від 1685, 1725 та 1825 років так і не відбулося регламентації медсестринського догляду як професії. Як бачимо, на той час не існувало компетенцій догляду, і при цьому навіть не йшла мова про догляд як медичну професію [31, с. 38].

Однак, на відміну від догляду, акушерство було регламентовано вперше в Пруссії в 1693 році. На підставі королівського указу від 1751 року була відкрита акушерська школа при Шаріте під керівництвом Йоганна Фрідріха Меккеля (**Johann Friedrich Meckel**) (1714 – 1774) в 1755 році. Так, в 1804 році вже існувало 26 акушерських шкіл, у яких в 1815 році було введено офіційний підручник для акушерок [31, с. 37].

Як відомо, історія медсестринського догляду та медсестринської освіти Німеччини багата визначними особами. Наприклад, Франц Антон Май (Franz Anton Mai) (1742–1814), професор акушерства у Гейдельберзі заснував акушерську школу в 1766 році, а в 1781 році – першу школу догляду в Бадені, де він навчав сестринський персонал лікарень, а також фельдшерів (Kompaniechirurgen), майбутніх акушерок, повитух і вдів. При цьому навчання тривало три місяці і охоплювало щотижневий та публічний випускний іспити. Показово, що на своїх заняттях він використовував власний підручник «Навчання доглядальників використанню публічних лекцій» («Unterricht für Krankenwärter zum Gebrauch öffentlicher Vorlesungen») [17; 18; 23; 31, с. 47]

Пізніше, в 1854 році Карл Еміль Гедіке (Carl Emil Gedicke) (1797–1867), німецький лікар і керівник Королівської Пруської школи догляду при Шаріте у Берліні, видав свій посібник з догляду за хворими «Handbuch der Krankenwartung», який був одним із перших підручників для документування систематизованих знань з догляду в Пруссії [8; 19].

Також однією з найважливіших була книга Теодора Більрота (Theodor Billroths) (1829–1894) «Сестринський догляд вдома та в шпиталі» («Die Krankenpflege im Hause und im Hospitale»), вперше опублікована в 1881 році. Зазначимо, що в протестантських та католицьких підручниках з догляду, які неодноразово перевидавались, підкреслювався особливий милосердний характер догляду [31, с. 132; 32].

Продовжуючи висвітлення теми публікацій підручників із сестринського догляду, слід відмітити, що стандартизація теоретичних вимог вперше відбулась в 1909 році шляхом публікації офіційного медичного підручника, а саме: «Підручник із догляду за хворими; для використання у школах догляду і самопідготовки» («Handbuch der Krankenpflege; zum Gebrauch für Krankenpflegeschulen, sowie zum Selbstunterricht»), рукопис якого було доручено підготувати Рудольфу Зальцвелю (Rudolf Salzwedel) (1854–1929) ще на конференції 28 листопада 1907 року, де відбулося обговорення принципів створення підручника [20; 21; 30; 31, с. 258–260].

Повертаючись до вищевикладеного, вважаємо, що XIX століття можна розглядати як початок **становлення фахової підготовки сестринського персоналу в Німеччині**. Не можна обійти увагою той факт, що пастор Теодор Фліднер (Theodor Fliedner) (1800–1864) у жовтні 1836 року створив в Кайзерсверті на Рейні у Німеччині Рейнсько-Вестфальську общину дияконів. Община мала у своєму розпорядженні власну лікарню і школу для навчання сестер з догляду за хворими. Цікаво, що в цій школі навчалась також Флоренс Найтінгейл, яка стала засновницею «міжнародної системи підготовки кадрів середнього і молодшого медичного персоналу» [1, с. 206]. Слід пам'ятати, що «вона наполягала на тому, щоб в сестринських школах викладали медичні сестри, а керівництво ними в шпиталях також взяли на себе спеціально навчені дипломовані медичні сестри» [1, с. 209].

Варто звернути увагу, що цей «навчальний заклад для євангельських доглядальниць» («Bildungsanstalt für evangelische Pflegerinnen») був першою протестантською сестринською школою в Німеччині. При цьому вперше в історії вимагались теоретична і практична підготовка в лікарні [24; 33].

Зазначимо, що багато ідей Теодора Фліднера було пізніше прийнято в медсестринській освіті. До найважливіших з них відносять систему пробного навчання учнів (das System der Probeschüler) та організацію трирічної підготовчої школи для медсестер (Vorschule), поступове збільшення практичної роботи, теоретичні заняття в аудиторії, розвиток професіоналізації медсестер та підвищення кваліфікації медсестер, викладання професійних дисциплін у співпраці з лікарями та іншими особами лікарні, створення материнського дому (Mutterhaus) на чолі зі старшою медсестрою [28].

Слід зважати на те, що заснування школи підготовки дияконниць у Кайзерсверті та їх подальше введення у лікарні, а також їх догляд за хворими громади (Gemeindekrankenpflege) сприяли покращенню догляду за хворими у протестантській місцевості та всій лікарняній системі. Щодо лікарні «Шаріте», то кайзерсвертські дияконниці материнського дому з'явилися там у 1843 році. А саму школу доглядальників (Krankenwatschule) при Шаріте як сестринську школу з тримісячним навчанням заснував у 1832 році берлінський лікар Йоганн Ф. Діфенбах (Johannes F. Dieffenbach) (1792–1847), який також опублікував книгу «Керівництво з догляду за хворими» («Anleitung zur Krankenwartung») [5; 31, с. 65; 34].

Більш того, перша сестринська школа при Шаріте в Берліні могла слугувати моделлю для створення відповідних шкіл у пруських провінціях. Відповідні плани були розглянуті як частина підготовки до медичної реформи. Пруський міністр культури Фрідріх Ейхорн (Friedrich Eichhorn) (1779–1856) доручив Таємному раднику Йосифу Германну Шмідту (Joseph Hermann Schmidt) (1804–1852) підготувати проект нового медичного указу. Це доручення передбачало шляхи реформування медичної системи, а також реформу змісту сестринського догляду [31, с. 57].

Реалізація пропозицій Шмідта означала би, що сестринський догляд мав би бути включеним до медичних професій, що означало б вищий статус, визнаний законом. Планувалось запровадження мінімальних стандартів сестринського догляду та державного контролю за ним, а також повсюдного установаження лікарень як навчальних центрів для сестринського персоналу. Проте у зв'язку з невизначеністю джерел фінансування інституціоналізацію сестринського догляду та створення обов'язкових мінімальних стандартів навчання було відхилено [31, с. 60].

У другій половині XIX ст. з'явилися нові рушійні сили для реформування догляду за хворими. Серед них – європейська війна 1850-х – 1870-х років, ідеологічні конфлікти та руйнівна епідемія холери в середині 1870-х років. Особливу увагу в зв'язку із цим заслуговують: роль Рудольфа Вірхова (Rudolf Virchow) (1821–1902) у заснуванні сестринської школи (Krankenpflegeschule) при Берлінській міській лікарні Фрідріхсгайн (Berliner Städtischen Krankenhaus Friedrichshain) та заснування сестринських громад Червоного Хреста (Schwesternschaften des Roten Kreuzes) [31, с. 68, 79].

Вірхов виступав за можливість професійного навчання догляду за хворими та організацію сестринських шкіл при кожній великій лікарні, виходячи за межі конфесійних зв'язків, закликав до розумної співпраці між лікарями та медсестрами [29].

Перше товариство німецького Червоного Хреста було засновано в 1864 році у Штутгарті, далі в Бадені, Ольденбурзі, Пруссії, Мекленбург-Шверині, Гамбурзі, Гессен-Дармштадті, Саксонії та Баварії. Крім того, в 1866 році була утворена «Вітчизняна жіноча асоціація» («Vaterländische Frauenverein»), а в 1882 році – Асоціація німецьких сестринських інститутів Червоного Хреста (Verband Deutscher Krankenpflege-Institute vom Roten Kreuz), яка нині має назву «Асоціація сестринських громад Червоного Хреста» («Der Verband der Schwesternschaften vom DRK e.V.»). У наш час Асоціація сестринських громад (VdS) є відповідальною за всі питання професійного навчання у сфері догляду за хворими та дітьми (Kranken- und Kinderkrankenpflege) в товаристві Німецького Червоного Хреста [13; 14; 35].

Слід підкреслити, що визначне місце в історії освіти сестринського персоналу належить Марії Сімон (Marie Simon) (1824–1877), активній учасниці Альбертської Асоціації Червоного Хреста (der Albert-Verein des Roten Kreuzes), яка за підтримки цієї асоціації організувала систематичну підготовку патронажних сестер (Hauskrankenpflegerinnen) у Дрездені. Важливо також, що нині особливо інноваційні проекти у сфері догляду нагороджуються премією Марії Сімон [7].

Справді, такі інновації, якими пишається Німеччина в наші дні, були б неможливими без погляду на медсестринство як на науку (Pflegerwissenschaft). При чому в історії догляду був уже період, коли німецькі лікарі, визнаючи важливість наукового підходу до медсестринської справи, створили рух «Науковий сестринський догляд» («wissenschaftlichen Krankenpflege»).

Слід визнати, що на рубежі століть Берлін перетворився на центр медичних досліджень та викладання. Дослідження відбувалися в суто природничих науках, і професор Ернст фон Лейден (Ernst von Leyden) (1832–1910), який очолював першу Університетську клініку Шаріте (I. Medizinischen Klinik der Charité) з 1885 р., суперечив духу часу і орієнтувався на цілісний догляд пацієнта (Betreuung des Kranken im Ganzen). Загалом він визнавав сестринський догляд як самостійний метод лікування, що потребував наукової уваги [25].

Отже, саме професор Ернст фон Лейден вважався сучасниками засновником руху, відомого під назвою «Науковий сестринський догляд». Провідним керівником цього руху, який утверджував сестринський догляд

з наукової точки зору і створив термін «гіпургія», був лікар Мартін Мендельсон (1860–1930). Так, уже на початку 1890-го року Мартін Мендельсон мав на меті закріплення сестринського догляду в університеті як навчальної дисципліни [31, с. 193, 194].

Упродовж останніх десяти років XIX ст. (1890–1900) гіпургійний рух (Hypurgie-Bewegung) призвів до підвищення престижу сестринського догляду. У 1898 році «науковий сестринський догляд» був включений до «Підручника загальної терапії», виданий Альбертом Ейленбергом (Albert Eulenbur) (1840–1917) та Симоном Самуелем (Simon Samuel) (1833–1899) [31, с. 202].

У XIX ст. та на початку XX ст. сестринський догляд ще не був професією в сучасному розумінні. Справа в тому, що ідейна орієнтація та соціальна приналежність сестринського персоналу (Krankenpflegerpersonal) були дуже різними. Приблизно можна виділити три групи: перша складалася з конфесійних медсестер, до яких належали члени католицьких орденів (katholischer Orden), дияконниць євангельських материнських домів (der evangelischen Mutterhausdiakonie), асоціації євангельських дияконниць (des Evangelischen Diakonievereins) та «Асоціації єврейських доглядальниць» («das Verein jüdischer Krankenpflegerinnen»). Друга основна група включала асоціації, які з другої половини XIX століття ставали все більш значущими, та їх аудиторії були в основному представниками середнього класу жінок без будь-яких релігійних вимог, таких як Червоний Хрест, заснована в 1903 році «Професійна організація медсестер Німеччини» («Berufsorganisation der Krankenpflegerinnen Deutschlands») та міські медсестринські союзи. Третя група охоплювала, як правило, невчених медсестер нижчих верств населення, які надавали медичну допомогу заради заробітку на життя [31, с. 23].

З іншого боку, були серед жіноцтва лідери, які розглядали сестринський догляд як науку, більш того, були засновниками вищих шкіл медсестринства, мали науковий ступінь з медсестринства. До них, безумовно, відноситься Клементина фон Вальменіч (Clementine von Wallmenich), яка заснувала в 1903 році у Мюнхені школу старших медсестер (Oberinnen-Schule), що стала першою школою для старших медсестер у Німеччині [9].

Варто наголосити, що Ерна фон Абендрот (Erna von Abendroth) (1887–1959) була першою німецькою медсестрою, яка отримала в 1921 році вчений ступінь, захистивши дисертацію на тему «Професія медсестри з особливим врахуванням умов у Саксонії» («Beruf der Krankenpflegerin mit besonderer Berücksichtigung der sächsischen Verhältnisse»). Вона була співзасновником міської сестринської громади Дрездена, а з 1923 року її керівником. У 1924 році вона започаткувала «Саксонську конференцію старших медсестер» («Sächsische Oberinnen-Konferenz»). Крім того, вона вплинула також на заснування медсестринської школи у Йоганнштадтській лікарні [16].

Ведучи мову про видатних німецьких медсестер, цікаво згадати і Ольгу Тоні Фрайін фон Лерснер (Olga Toni Frein von Lersner) (1897–1978), німецьку медсестру, одну з ініціаторів та директорів школи медсестер Гейдельберзького університету. Слід погодитись, що з розвитком університетської моделі школи вона мала великий вплив на німецьку медичну освіту і сприяла підвищенню престижу європейського догляду в міжнародному порівнянні та подальшій його академізації [26].

І, звичайно, особливої уваги заслуговує Агнес Карл (Agnes Karll) (1868–1927), німецька медсестра-реформатор, перша голова «Професійної організації медсестер Німеччини» («Berufsorganisation der Krankenpflegerinnen Deutschlands (B.O.K.D.)). Ця організація була створена 11 січня 1903 як «вільна» асоціація для служіння професійним інтересам членів, що належали до вищих соціальних класів медсестер. Пізніше вона була перейменована в «Асоціацію ім. Агнес Карл» («Agnes-Karll-Verband»), а сьогодні має назву «Німецька професійна медсестринська асоціація» «Deutscher Berufsverband für Pflegeberufe – DBfK» [2; 11; 31, с. 159].

Нині «Німецька професійна медсестринська асоціація» – це професійне представництво інтересів фахівців у сфері догляду за хворими, людьми похилого віку та дітьми (Gesundheits- und Krankenpflege, der Altenpflege und der Gesundheits- und Kinderkrankenpflege). Вона є членом Міжнародної ради медсестер (International Council of Nurses – ICN) та співзасновником Німецької медсестринської ради (Gründungsmitglied des Deutschen Pflgerates – DPR) [10].

Початок XX століття в Німеччині можна розглядати як спробу першої законодавчої ініціативи державного регулювання освіти сестринського персоналу. У 1907 р. Пруссія прийняла «Положення про державний іспит сестринського персоналу» («Vorschriften über die staatliche Prüfung von Krankenpflegerpersonen»). Тривалість навчання становила один рік. Підготовка проводилась під керівництвом лікаря в державних навчальних закладах, які знаходились головним чином у лікарнях. Саме навчання було переважно практичним. Зміст теоретичної підготовки охоплював в основному анатомію, вчення про хвороби, спостереження за хворими, догляд за хворими, а також теоретичні основи асистентської діяльності в медицині. Іспити з медсестринства приймалися лікарями, призначеними державними органами [4].

Рішенням Федеральної ради були встановлені загальнонаціональні мінімальні стандарти державного визнання сестринського персоналу, але землі були вільними вирішувати, чи слід вводити сестринський іспит. У 1921 році Пруссія в односторонньому порядку збільшила тривалість навчання до двох років [31, с. 287].

Для здійснення конфесійного сестринського догляду складання іспиту було не обов'язковим і відбувалося лише на добровільній основі. Водночас серед сестринських асоціацій складання іспиту з догляду за хворими високо цінувалося [31, с. 247].

Але навіть після прийняття «Положення про державний іспит сестринського персоналу» 1907 року не існувало ліцензії на медсестринську діяльність, отже, були відсутні перешкоди для доступу до медсестринської професії [31, с. 288].

Врешті-решт, початок Першої світової війни призвів до соціальної реформи медсестринської служби. На прохання асоціації Червоного Хреста та патріотичних жіночих асоціацій було введено державне визнання після 6 місяців навчання та дострокового іспиту. Разом із тим Міністерство внутрішніх справ Пруссії встановило мінімальний стандарт для теоретичної підготовки, а саме: щонайменше 200 навчальних годин як передумова дозволу на медсестринську діяльність з 1 жовтня 1916 року [31, с. 290].

Новий прусський указ від 19 липня 1921 року, що передбачав дворічну освіту, залишив у силі складання іспиту на добровільній основі як традицію, що склалась ще від 1907 року. Цей указ надавав рекомендації сестринському персоналу відвідувати регулярні навчальні курси впродовж 2-3 тижнів з інтервалом приблизно у 5 років. Таким чином, те, що було фахово необхідним, залишалось лише «рекомендованим», і тому не було юридично обов'язковим [31, с. 291].

І, власне, вперше в 1938 році медсестринська освіта була законодавчо регламентована згідно із Законом «Про порядок сестринської справи» («Gesetz zur Ordnung der Krankenpflege») від 28 вересня 1938 року. У цьому законі вперше було зазначено, що назви професій сестринського персоналу, який має дозвіл на практичну діяльність, мають бути «медична сестра» («Krankenschwester») та «медичний брат» («Krankenpfleger») [12; 31, с. 293].

Здійснивши ретроспективний аналіз становлення догляду та освіти сестринського персоналу в Німеччині, можемо констатувати, що цей багатовіковий шлях був непростим і багатим на визначних осіб. Державно визнаною діяльністю сестринського персоналу стала лише в першій половині ХХ століття. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення ретроспективи нормативно-правового забезпечення фахової підготовки сестринського персоналу в Німеччині.

Використана література:

1. Шегедин М.Б., Мудрик Н.О. Історія медицини та медсестринства. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2003. – 328 с.
2. Agnes Karll – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Agnes_Karll.
3. Albert, M. (1998) Krankenpflege auf dem Weg zur Professionalisierung (Dys. Dr. paed) Pädagogische Hochschule Freiburg, Bühl/Baden https://phfr.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/12/file/93_1.pdf.
4. Aspekte der gegenwärtigen Pflegeausbildung / Diplomarbeiten24.de <https://www.diplomarbeiten24.de/document/165724>.
5. Ausbildungsbereich Pflege – pflege_2016.pdf https://www.charite.de/fileadmin/user_upload/portal_relaunch/karriere/dokumente/pflege_2016.pdf.
6. Benedikt von Nursia – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Benedikt_von_Nursia.
7. Berliner Pflegekonferenz 2017 – Marie Simon Pflegepreis <http://berliner-pflegekonferenz.de/preisverleihung/marie-simon-pflegepreis/>.
8. Carl Emil Gedike – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Emil_Gedike.
9. Clementine von Wallmenich – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Clementine_von_Wallmenich.
10. DBFK – DBfK <https://www.dbfk.de/de/ueber-uns/index.php>.
11. Deutscher Berufsverband für Pflegeberufe – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Berufsverband_f%C3%BCr_Pflegeberufe.
12. Deutsches Reichsgesetzblatt 1938 – Wikisource https://de.wikisource.org/wiki/Deutsches_Reichsgesetzblatt_1938.
13. Deutsches Rotes Kreuz – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Rotes_Kreuz.
14. Die Geschichte des Roten Kreuzes https://www.drk-immenstaad.de/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=54.
15. Elisabeth von Thüringen – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Elisabeth_von_Th%C3%BCringen.
16. Erna von Abendroth – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Erna_von_Abendroth.
17. Franz Anton Mai – Rhein-Neckar-Wiki http://rhein-neckar-wiki.de/Franz_Anton_Mai.
18. Franz Anton Mai – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Anton_Mai.
19. Geschichte der Pflege – Bürgerwiki Bodensee http://buergerwiki.net/Geschichte_der_Pflege.
20. Handbuch der Krankenpflege; zum Gebrauch für Krankenpflegeschulen, sowie zum Selbstunterricht. (Book, 1909) [WorldCat.org] http://www.worldcat.org/title/handbuch-der-krankenpflege-zum-gebrauch-fur-krankenpflegeschulen-sowie-zum-selbstunterricht/oclc/14787432&referer=brief_results.
21. Handbuch der Krankenpflege; zum Gebrauch für Krankenpflegeschulen, sowie zum Selbstunterricht. – NLM Catalog – NCBI <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/nlmcatalog/439324>.
22. Hildegard von Bingen – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Hildegard_von_Bingen.
23. Kompaniechirurg – Bedeutung – Enzyklo <http://www.enzyklo.de/Begriff/Kompaniechirurg>.
24. Microsoft Word – Tamonda – Pflege in der Kunst 2011_6_.doc https://tamonda.de/WebRoot/Store6/Shops/56a26822-db66-4f66-a192-acd0b29a8558/MediaGallery/Pflege_in_der_Kunst.pdf.
25. Neue Pflegegeschichte <http://hriesop.beepworld.de/zahlen.htm>.
26. Olga Freiin von Lersner – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Olga_Freiin_von_Lersner.
27. Pflege im Mittelalter <http://pflege-und-medizin.de/Lehre/Mat/Geschichte/Pflege%20im%20Mittelalter.html>.
28. Pirker, C. (2008) Die Entwicklung der Frauenrolle in der Geschichte der Krankenpflege Bakkalaureatsarbeit Medizinische Universität Graz – Research portal https://forschung.medunigraz.at/fodok/suchen.publikationen_suchergebnis.
29. Rudolf Virchow – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Virchow.
30. Salzwedel, Julius Wilhelm Rudolf 1854-1929 [WorldCat Identities] <http://worldcat.org/identities/lccn-n2016185262/>.
31. Schweikardt C. (2008) Die Entwicklung der Krankenpflege zur staatlich anerkannten Tätigkeit im 19. und frühen 20. Jahrhundert : das Zusammenwirken von Modernisierungsbestrebungen, ärztlicher Dominanz, konfessioneller Selbstbehauptung und Vorgaben preußischer Regierungspolitik <http://www-brs.ub.ruhr-uni-bochum.de/netahml/HSS/Diss/SchweikardtChristoph/diss.pdf>.

32. Theodor Billroth – Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Theodor_Billroth.
33. Theodor Fliedner – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Fliedner.
34. Tradition der Krankenpflege in Deutschland | Politik & Gesellschaft | DW | 20.10.2011 <http://www.dw.com/de/tradition-der-krankenpflege-in-deutschland/a-15467472>.
35. Verband der Schwesternschaften vom Deutschen Roten Kreuz – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Verband_der_Schwernschaften_vom_Deutschen_Roten_Kreuz.

References:

1. Shehedyn M.B., Mudryk N.O. Istoriya medytsyny ta medsestrynstva. – Ternopil : Ukrmedknyha, 2003. – 328 s.
2. Agnes Karll – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Agnes_Karll.
3. Albert, M. (1998) Krankenpflege auf dem Weg zur Professionalisierung (Dys. Dr. paed) Pädagogische Hochschule Freiburg, Bühl/Baden https://phfr.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/12/file/93_1.pdf.
4. Aspekte der gegenwärtigen Pflegeausbildung / Diplomarbeiten24.de <https://www.diplomarbeiten24.de/document/165724>
5. Ausbildungsbereich Pflege – pflege_2016.pdf https://www.charite.de/fileadmin/user_upload/portal_relaunch/karriere/dokumente/pflege_2016.pdf.
6. Benedikt von Nursia – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Benedikt_von_Nursia.
7. Berliner Pflegekonferenz 2017 – Marie Simon Pflegepreis <http://berliner-pflegekonferenz.de/preisverleihung/marie-simon-pflegepreis/>
8. Carl Emil Gedike. – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Emil_Gedike.
9. Clementine von Wallmenich – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Clementine_von_Wallmenich.
10. DBFK – DBfK <https://www.dbfk.de/de/ueber-uns/index.php>.
11. Deutscher Berufsverband für Pflegeberufe – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Berufsverband_f%C3%BCr_Pflegeberufe.
12. Deutsches Reichsgesetzblatt 1938 – Wikisource https://de.wikisource.org/wiki/Deutsches_Reichsgesetzblatt_1938.
13. Deutsches Rotes Kreuz – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Rotes_Kreuz.
14. Die Geschichte des Roten Kreuzes https://www.drk-immenstaad.de/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=54.
15. Elisabeth von Thüringen – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Elisabeth_von_Th%C3%BCringen.
16. Erna von Abendroth – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Erna_von_Abendroth.
17. Franz Anton Mai – Rhein-Neckar-Wiki http://rhein-neckar-wiki.de/Franz_Anton_Mai.
18. Franz Anton Mai – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Anton_Mai.
19. Geschichte der Pflege – Bürgerwiki Bodensee http://buergerwiki.net/Geschichte_der_Pflege.
20. Handbuch der Krankenpflege; zum Gebrauch für Krankenpflegeschulen, sowie zum Selbstunterricht. (Book, 1909) [WorldCat.org] http://www.worldcat.org/title/handbuch-der-krankenpflege-zum-gebrauch-fur-krankenpflegeschulen-sowie-zum-selbstunterricht/oclc/14787432&referer=brief_results.
21. Handbuch der Krankenpflege; zum Gebrauch für Krankenpflegeschulen, sowie zum Selbstunterricht. – NLM Catalog – NCBI <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/nlmcatalog/439324>.
22. Hildegard von Bingen – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Hildegard_von_Bingen.
23. Kompaniechirurg – Bedeutung – Enzyklo <http://www.enzyklo.de/Begriff/Kompaniechirurg>.
24. Microsoft Word – Tamonda – Pflege in der Kunst 2011_6 .doc https://tamonda.de/WebRoot/Store6/Shops/56a26822-db66-4f66-a192-acd0b29a8558/MediaGallery/Pflege_in_der_Kunst.pdf.
25. Neue Pflegegeschichte <http://hriesop.beepworld.de/zahlen.htm>.
26. Olga Freim von Lersner – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Olga_Freim_von_Lersner.
27. Pflege im Mittelalter <http://pflege-und-medizin.de/Lehre/Mat/Geschichte/Pflege%20im%20Mittelalter.html>.
28. Pirker, C. (2008) Die Entwicklung der Frauenrolle in der Geschichte der Krankenpflege Bakkalaureatsarbeit Medizinische Universität Graz – Research portal https://forschung.medunigraz.at/fodok/suchen.publikationen_suchergebnis.
29. Rudolf Virchow – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Virchow.
30. Salzwedel, Julius Wilhelm Rudolf 1854-1929 [WorldCat Identities] <http://worldcat.org/identities/lccn-n2016185262/>.
31. Schweikardt, C. (2008) Die Entwicklung der Krankenpflege zur staatlich anerkannten Tätigkeit im 19. und frühen 20. Jahrhundert : das Zusammenwirken von Modernisierungsbestrebungen, ärztlicher Dominanz, konfessioneller Selbstbehauptung und Vorgaben preußischer Regierungspolitik <http://www-brs.uni-ruhr-uni-bochum.de/netatml/HSS/Diss/SchweikardtChristoph/diss.pdf>.
32. Theodor Billroth – Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Theodor_Billroth.
33. Theodor Fliedner – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Fliedner.
34. Tradition der Krankenpflege in Deutschland | Politik & Gesellschaft | DW | 20.10.2011 <http://www.dw.com/de/tradition-der-krankenpflege-in-deutschland/a-15467472>.
35. Verband der Schwesternschaften vom Deutschen Roten Kreuz – Wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Verband_der_Schwernschaften_vom_Deutschen_Roten_Kreuz.

Бидюк Н. М., Олеськова Г. Г. Ретроспектива становления медсестринского образования от средневековья до государственного признания деятельности сестринского персонала в Германии

В статье осуществлен ретроспективный анализ становления медсестринского образования в Германии от средневековья до государственного признания деятельности сестринского персонала. Описываются первые попытки регламентации медсестринского ухода как профессии, создание первых сестринских школ и учебников по уходу за больными. Значительное внимание уделяется выдающимся лицам в истории ухода и образования сестринского персонала, в том числе тем, которые рассматривали медсестринский уход как науку. На основании анализа источников сделан вывод, что XIX век в Германии можно рассматривать как начало становления профессиональной подготовки сестринского персонала, а первую половину XX века – как начало законодательных инициатив по нормативно-правовому обеспечению профессиональной подготовки сестринского персонала в Германии.

Ключевые слова: государственное признание, медсестринское образование, ретроспектива, сестринский персонал.

Bidyuk N. M., Oleskova H. H. Retrospective of nursing education origination from the Middle Ages to the state recognition of the nursing personnel activities in Germany

The article presents a retrospective analysis of German nursing education origination from the Middle Ages to the state recognition of the nursing personnel activities. The first attempts to regulate nursing care as a profession, creation of first nursing schools and textbooks on patient care are described. Considerable attention is paid to celebrities in the history of nursing care and education, including those who viewed nursing care as a science. Having analysed the sources, we came to the conclusion that the nineteenth century in Germany can be considered as the beginning of the origination of the nursing training and the first half of the twentieth century as the beginning of legislative initiatives on the legal provision of nursing training in Germany.

Key words: state recognition, nursing education, retrospective, nursing personnel.

УДК 74:37.036:373(71)

Богт А. Ю.

**ПРИНЦИПИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ В ОКРЕМИХ ПРОВІНЦІЯХ КАНАДИ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

У статті розглянуто принципи художньо-естетичного виховання учнів середніх шкіл в трьох провінціях Канади (Альберта, Саскачеван, Манітоба) засобами образотворчого мистецтва. Наголошено на ролі художньо-естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва в середніх школах Канади. Розкрито особливості навчальних програм з образотворчого мистецтва в кожній з досліджуваних провінцій. Визначено засоби та методи впровадження образотворчого мистецтва в освітньо-виховний процес середньої школи. Описано ключові компетенції (знання та навички), якими мають оволодіти учні на кожному з етапів вивчення образотворчого мистецтва. Зазначено, що, окрім вміння сприймати, критично оцінювати і самими створювати витвори образотворчого мистецтва, учні мають навчитися, в першу чергу, цінувати прояви творчої діяльності як аматорів, так і професіоналів, втілені в об'єктах образотворчого мистецтва, як зразки культурного надбання власної провінції, країни, світу.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, середня школа, Канада, образотворче мистецтво, знання, вміння, навчально-виховний процес, контекст.

Проблема естетичного виховання підростаючого покоління в сучасну епоху кризи духовного розвитку особистості посідає одне з найважливіших місць. Формування культурно розвиненої, духовно багатой особистості має починатися вже з найперших років життя людини, активно впроваджуватися і підтримуватися протягом усього процесу становлення дитини в навчально-виховних закладах. Важливу роль у цьому процесі відіграє світ мистецтва, який є справжнім втіленням естетичного, безцінним джерелом кращих зразків світового надбання людства, скарбницею його історії, культури, цінностей, вірувань, традицій. Одним із видів мистецтва, впровадження якого є поширеним в багатьох навчально-виховних закладах, є образотворче мистецтво.

Краса образотворчого мистецтва завжди приваблювала увагу науковців, які прагнули розкрити та пізнати його феномен, а також педагогічну цінність. Дослідженню ролі образотворчого мистецтва в художньо-естетичному розвитку учнів шкіл присвятили свої праці С. Русова, Н. Миропольська, Т. Аболіна, Д. Джола, А. Щербо, О. Оніщенко, О. Жилеско, Н. Стасюк, Н. Яновська, Б. Лихачов, М. Фіцула (особливості естетичного виховання в школі); І. Зязюн (дослідження естетичного досвіду особи); С. Коновець, М. Краснов, О. Магковська (особливості образотворчого мистецтва в початковій школі); О. Сисоєва (вивчення естетичного ставлення дітей до живопису); Дж. Дьюї. Вони описували основні принципи, методи та засоби організації процесу художньо-естетичного виховання за допомогою образотворчого мистецтва, яке сприяє формуванню цілісного сприйняття дійсності за законами краси, розвиває креативне і критичне мислення, а також сприяє оволодінню різними засобами створення художніх образів. Загалом, дидактичну та людинотворчу функцію мистецтва, в тому числі і образотворчого, почали помічати вже філософи часів Античності. Дітей вчили сприймати, цінувати і власноруч створювати витвори мистецтва, таким чином розвиваючи їх творчі здібності та формуючи художньо-естетичну складову особистості. Так само і в сучасних закладах освіти багатьох країн значну увагу приділяють художньо-естетичному вихованню школярів засобами образотворчого мистецтва. Серед них варто виділити Канаду, система освіти якої є однією з найкращих у світі.

Окремі аспекти художньо-естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва в зарубіжних країнах, в тому числі, в Канаді, висвітлили Л. Масол (зарубіжні тенденції в художньо-естетичному вихованні учнів), В. Погребняк (полікультурна освіта у світі), А. Джуринський (розвиток освіти в сучасному світі). Проте освітні компоненти програм образотворчого мистецтва як засобу художньо-естетичного виховання в школах окремих провінцій Канади (Альберта, Манітоба, Саскачеван) в ХХІ ст. ще не були висвітлені в науковій літературі.